

УДК 379.85-057.68

Г.В. Злагодух

ФОРМИ КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЕВОЇ РОБОТИ БММТ «СУПУТНИК» ЦК ЛКСМУ З ІНОЗЕМНИМИ ТУРИСТАМИ (70-ТІ РОКИ ХХ СТ.)

Метою даної статті є визначення форм культурно-дозвіллевої роботи Бюро молодіжного міжнародного туризму «Супутник» ЦК ЛКСМУ з іноземними туристами у 70-ті роки ХХ ст.

Актуальність теми обумовлена тим, що соціальна анімація в іноземному туризмі радянського періоду фактично не досліджувалася.

Відмітимо, що за радянських часів молодіжний туризм розглядали як частину інтернаціональних зв'язків комсомолу, змістовний та вагомий інструмент пропаганди ідей комунізму. Саме так інтерпретували туризм Г. Науменко, В. Мошняга, О. Ємченко, Б. Рогатін та ін. автори. Науменко Г. у праці «Молодежь и туризм» з позицій офіційних ідеологічних пріоритетів розкрив деякі форми молодіжного туризму [9]. У наступній праці Г. Науменка, написаній у співавторстві з О. Ємченко, ««Спутник»: в гости к нам!» [10] наведена інформація про радянські й зарубіжні міжнародні молодіжні центри і табори, викладена в популярній формі.

У масово-політичному виданні «Орбиты «Спутника»: Из истории молодежного туризма» [6], підготовленому В. Квартальним і В. Федорченко, знаходимо інформацію про процес становлення та здійснення дружніх зв'язків Бюро міжнародного молодіжного туризму «Супутник» ЦК ВЛКСМ із прокомуністичними, студентськими та ін. молодіжними організаціями планети.

Інформативністю та ґрунтовним підходом до розкриття структури туристичної галузі в Радянському Союзі, на прикладі діяльності трьох найбільших туристичних монополістів тієї доби, відрізняється стаття Т. Сокол «Характеристика структури туристичної галузі СРСР у 70-80-х рр. ХХ ст.» [15].

Це організації: Центральна Рада з туризму й екскурсій, що підпорядковувалася профспілкам, «Інтурист» та «Супутник» [3].

Туристичний молодіжний обмін між СРСР, капіталістичними країнами і країнами «третього світу» був обумовлений зменшенням напруги в міжнародних і політичних відносинах початку 1970-х років та відповідно проголошенням радянським керівництвом принципу «мирного співіснування» країн з різним суспільним ладом. Ідеологічні й організаційно-політичні передумови та засади такої діяльності БММТ «Супутник» широко відображені в дослідженні В. Зінченка [3].

Необхідно зазначити, що в Україні з 1973 р. справою молодіжного іноземного туризму стало опікуватись Бюро молодіжного міжнародного туризму «Супутник» ЦК ЛКСМУ. Згідно з «закопанськими» домовленостями, іноземним туристам пропонувався такий пакет послуг на маршрутах: розміщення в кімнатах на 2-4 особи зі зручностями на поверсі, триразове харчування в ресторані чи кав'ярні, а під час подорожі – забезпечення сухим пайком; різні соціальні заходи; проведення міських екскурсій; супровід гід-перекладача тощо.

Спробуємо проаналізувати архівні документи на предмет виявлення форм культурно-дозвіллевої роботи з початку роботи БММТ у цій сфері.

В Україні Бюро міжнародного молодіжного туризму «Супутник» ЦК ВЛКСМ розпочало свою роботу у грудні 1972 року, а з 1973 р. став активно розвиватися іноземний молодіжний туризм. Але і до цього часу робота у даному напрямі теж проводилася. Так, у рік ленінського сторічного ювілею (1970 р.) у роботі з молодими інтуристами по лінії Київського відділення БММТ «Супутник» проведено чимало тематичних заходів: вечори,

диспути, дискусії на спеціальну тематику; організовано відвідування підприємств, установ, ВНЗ, шкіл, піонерських таборів, у яких відбувались заходи, пов'язані зі святкуванням ювілею В. Леніна. Велика кількість іноземних груп відвідала ударні комсомольські новобудови, підприємства, що носили ім'я радянського вождя [14; 5]. Протягом туристичного сезону регулярно демонстрували фільми про В. Леніна. Деякі з них супроводжувалися коментарями ветеранів, членів КПСС з 1917 року А. Хорошилова, В. Васил'єва та ін.

Із 1969 року активно співпрацював із Київським відділенням БММТ «Супутник» клуб інтернаціональної дружби, сформований на базі ЦПКіВ столиці України. Звіт про роботу Київського відділення БММТ «Супутник» за 1970 рік особливо вдалим називає вечори відпочинку «Київ – Братислава» та «Київ – Краків», які зібрали не тільки членів тургруп, але й київську молодь, ветеранів, що звільняли ці країни від фашистських загарбників, майстрів мистецтв та консулів Генеральних консульств Чехословаччини й Польщі. Перший вечір зібрав понад 3 тис. молодих киян, а другий – понад 2 тисяч [14; 5].

Необхідно відмітити, що саме з 1970 року розпочалась практика залучення груп інтуристів до парадів і демонстрацій 1 травня та 7 листопада, і відповідно, до вечірніх святкових заходів для київської молоді. Активно залучалися до організації дозвіллевих форм роботи для інтуристів і самодіяльні творчі колективи підприємств міста. Вперше у 1970 р. було проведено прийом іноземних молодих туристів зі США, ФРГ і Франції на квартирах молодих киян [14; 8].

Ті форми роботи, які у 70-ті роки минулого століття відносили до культурно-дозвіллевих, сьогодні називають соціально-анімаційними послугами. Дане поняття єднає додаткові послуги, що надаються туристу та дозволяють, поряд із добре організованими проживанням і харчуванням, створювати комфортні умови для відпочинку. Правильно організовані форми культурно-дозвіллевої роботи (анімації) не залишають гостя без належної уваги, він постійно зайнятий тим, що дає йому задоволення, викликає позитивні емоції, формує прекрасний настрій і збуджує бажання повертатися до таких емоцій знову і знову [1; 5].

Під час досліджуваного періоду туристсько-екскурсійна діяльність мала офіційну назву «екскурсійна пропаганда». Тому і формам культурно-дозвіллевої роботи, без якої неможлива туристична діяльність у радянські часи, притаманна була, перш за все, пропагандистська спрямованість. Зазначимо, що БММТ «Супутник» організовувалися лише групові тури для молодих людей віком 16-30 років. Утім, до 10% їхнього складу становили старші за віком туристи, переважно це були комсомольські чи партійні функціонери [2].

Перші роки роботи БММТ «Супутник» засвідчили стрімкий ріст кількості іноземних туристів. «Звіт про роботу Бюро молодіжного туризму ЦК ЛКСМУ за 1973 рік» свідчить, що у порівнянні з 1972 р. (60981 турист із 31 країни) значно збільшилась кількість закордонної молоді, що відвідала Україну (92996 турист із 31 країни). На належному рівні прийняли закордонну молодь Ворошиловградська, Вінницька, Закарпатська, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Київська, Кримська, Львівська, Одеська, Полтавська, Харківська області та міжнародні молодіжні табори «Верховина» (м. Ужгород) та «Супутник» (пгт. Гурзуф). Даний звіт відмічає, що 1973 р. вперше здійснили прийом іноземних туристів БММТ Житомирського, Чернігівського, Херсонського і Черкаського обкомів ЛКСМ України.

Вік більшості з туристів знаходився у межах 16-35 років. Особливою популярністю серед молодих іноземних туристів користувався Чорноморський круїз за маршрутом: Одеса – Ялта – Новоросійськ – Сухумі – Батумі – Сочі – Одеса на судах «Шота Руставелі», «Іван Франко», «Аджарія», «Башкирія». Так, у 1973 році на маршрутах чорноморських круїзів відпочило 3862 туристи з Польщі, Німеччини, Чехословаччини, Угорщини.

Традиційним став і обмін потягами дружби (протягом 1973 року було прийнято 24 потяги з Болгарії, Угорщини, ГДР, Чехословаччини, Польщі і Італії). Ця форма роботи

передбачала проведення таких культурно-дозвіллевих заходів, як вечори інтернаціональної дружби, тематичні зустрічі і диспути, мітинги солідарності [13].

За активної співпраці з Українською Спілкою дружби та культурних зв'язків із зарубіжними країнами проводились зустрічі, мітинги, вечори дружби, на яких розповсюджувалась пропагандистська література на іноземних мовах. Згідно архівних документів за 1973 р. було розповсюджено майже 50 тис. прим. подібної літератури [13]. Комітети комсомолу республіки широко практикували не лише тематичні зустрічі, вечори дружби, мітинги, диспути, але й відвідування промислових підприємств, колгоспів і радгоспів, науково-дослідних інститутів, середніх шкіл, піонерських таборів, дошкільних закладів. Стосовно вечорів інтернаціональної дружби, то вони були організовані під гаслом X Всесвітнього фестивалю «За антиімперіалістичну солідарність, мир і дружбу». Молоді інтуристи брали участь у мітингах солідарності з народами Індокитаю, Африки, Азії, Латинської Америки, що вели боротьбу за свободу та незалежність.

Цікавою є у ракурсі досліджуваної проблеми «Інформація про прийом молодих іноземних туристів в Українській РСР по лінії БММТ «Супутник» ЦК ВЛКСМ за 10 місяців 1977 р.» [4]. Даний документ містить порівняльну статистичну інформацію щодо потягів дружби та інтернаціональних їх аналогів. Так, у 1977 році прийнято 27 потягів дружби з 7 країн (Угорщини, Польщі, Чехословаччини, ГДР, Болгарії, Греції, Фінляндії) та 2 інтернаціональні потяги, до складу яких входили туристи Польщі, Болгарії та Австрії. «...Для іноземних туристів організовано 4068 соціальних заходів, що на 217 більше, ніж за весь 1976 рік. 1977 р. був знаменний і тим, що по лінії «Супутника» вперше країну відвідали індійські туристи. Прийом інтуристів здійснювали 24 БММТ «Супутник», а саме: Вінницького, Волинського, Ворошиловградського, Дніпропетровського, Донецького, Житомирського, Закарпатського, Запорізького, Київського, Кіровоградського, Кримського, Львівського, Одеського, Полтавського, Ровенського, Сумського, Тернопільського, Харківського, Херсонського, Хмельницького, Черкаського, Чернігівського, Черновецького обкомів та Київського міському ЛКСМ України» [4]. Цей документ відмічає, що вищевказані комітети ЛКСМ України, БММТ «Супутник» «...направляли всю інформаційно-пропагандистську роботу серед іноземних туристів на широке ознайомлення їх з досягненнями нашої країни в області зовнішньої і внутрішньої політики, перевагами соціалістичного образу життя, рішеннями XXV з'їзду КПРС, матеріалами Травневого, Жовтневого (1977 р.) Пленумів ЦК КПРС, постановами ЦК КПРС, ЦК Компартії України, ЦК ВЛКСМ «Про 60 річницю Великої Жовтневої соціалістичної революції» [4]. Наголошувалося також, що на спільному засіданні БММТ «Супутник» ЦК ЛКСМ України, президії Української спілки дружби і культурних зв'язків із зарубіжними країнами, колегії Управління іноземного туризму при Раді Міністрів УРСР, республіканської ради з туризму і екскурсій підведені підсумки з прийому іноземних туристів у 1976 році, розроблені рекомендації з посилення інформаційно-пропагандистської роботи у зв'язку з 60-річчям Жовтневої соціалістичної революції.

У 1977 році програми перебування груп із-за кордону вже складались з урахуванням прийнятих рекомендацій і затверджувались на засіданнях бюро комітетів ЛКСМУ. В них, як правило, включались відвідування промислових і сільськогосподарських об'єктів, установ і закладів, зустрічі з комсомольським активом, молоддю, ветеранами Великої Вітчизняної війни, партії і комсомолу, передовиками виробництва, молодими депутатами. На вечори-зустрічі запрошували спеціалістів з економічних, зовнішньополітичних, соціальних проблем, лектори-міжнародники товариства «Знання», співробітники товариства дружби і культурних зв'язків з іноземними країнами, товариства «Україна», Комітету захисту миру.

Характерною формою роботи для даного періоду була організація прийому груп із закордонних міст-побратимів. Форми культурно-дозвіллевої роботи, що супроводжували даний напрям, включали організацію Днів Дружби молоді СРСР та Польщі, що одночасно відбулись у 9 містах України. Заключні урочистості з цього заходу були проведені у м.

Донецьку; в них взяли участь понад 2 тис. представників радянської й польської молоді.

Плідно працювали й клуби інтернаціональної дружби. За звітний період (1977 р.) ними проведено майже 2 сотні вечорів відпочинку за участю 9 тисяч іноземних туристів і представників радянської молоді.

Інформацію про форми культурно-дозвіллевої роботи знаходимо і в архівному документі «Про досвід роботи БММТ «Супутник» комітетів ЛКСМУ з насичення програм перебування груп інтуристів заходами соціального характеру» [11]. В ньому міститься інформація стосовно функціонування в м. Києві і Донецьку, а у 1979 році і в м. Львові та Харкові на базі ВНЗ російськомовних експрес-курсів для закордонних туристів із таких країн, як Велика Британія, Італія, Польща, НДР. Даний документ підкреслює, що для іноземців-туристів у 1980 році організовано 5326 заходів соціального характеру, що майже втричі більше у порівнянні з 1975 роком.

Цікавою є інформація, стосовно спеціальної підготовки БММТ «Супутником» як запланованих заздалегідь об'єктів показу, так і рядових радянських людей. Директиви того часу наголошували, що будь-яка інформація краще сприймається від пересічних громадян, а не від гіда-перекладача. Останній сприймався більшістю інтуристів як підготований пропагандист. Тому такі «пересічні громадяни» ретельно відбиралися і готувалися, більш того, безпосередньо перед такою «незапланованою» зустріччю проводився обов'язковий інструктаж відповідальними працівниками БММТ «Супутник». Документ відмічав чималий досвід роботи в такому напрямі Львівського виробничого об'єднання «Прогрес» та «Кінескоп», Харківського турбінного заводу, колгоспу «Маяк» Харківської обл., Дарницького шовкового комбінату м. Києва та інших підприємств. Зауважимо, що тексти всіх екскурсійно-методичних матеріалів мали політичну спрямованість, були обов'язково рецензовані та затверджені відповідними партійними органами.

Методико-екскурсійні матеріали, що використовувалися для ведення інформаційно-пропагандистської роботи, першочергове значення приділяли показу соціальних досягнень радянського народу за роки Радянської влади, миролюбній зовнішній політиці радянської країни, розкривали роль комсомолу в комуністичному вихованні підростаючого покоління. У якості дозвіллевої форми використовувалось проведення:

- спільних суботників радянської та зарубіжної молоді;
- семінарів із суспільно-політичних питань;
- відвідування сімей молодих радянських громадян;
- тематичних екскурсій і вечорів інтернаціональної дружби [11].

Велика увага приділялась аналізу всіх проведених культурно-дозвіллевих заходів, а також відгукам та висловлюванням інтуристів стосовно їх організації. Саме на цьому матеріалі, як правило, формувались випуски рекомендацій з удосконалення інформаційно-пропагандистської роботи серед іноземної молоді.

Вищевказаний документ має цікаву статистичну інформацію про організацію культурно-дозвіллевих заходів БММТ «Супутник» комітетів ЛКСМУ у 1980 році. Так, у 1980 році інтуристи відвідали: сільськогосподарських об'єктів – 114; промислових підприємств – 659; палаців культури, кіностудій – 168; палаців піонерів і школярів – 278; дитячих дошкільних закладів – 211, шкіл – 174; медичних закладів, санаторіїв – 82; НП – 58, піонерських таборів – 160; ПТУ – 51; театрів, концертів – 353. Також у звіті відображена кількість бесід (1132) та вечорів зустрічей, в тому числі в інтерклубах – 1582.

Найменш застосовуваною формою роботи з інтуристами протягом досліджуваного періоду залишалось відвідування сімей (112). Пояснити це можна необхідністю ретельної підготовчої роботи. Зазначимо, що в цілому кількість культурно-дозвіллевих заходів, підготовлених БММТ «Супутник» у 1980 році, склала вже 5326 одиниць.

Динаміка росту культурно-дозвіллевих заходів стосовно інтуристів у арсеналі БММТ «Супутник» у 70 роки ХХ століття виглядає таким чином: 1970 р. – 918; 1971 р. – 946; 1972 р. – 1021; 1973 р. – 1187; 1974 р. – 1239; 1975 р. – 1442; 1976 р. – 3851; 1977 р. – 4068; 1978 р.

– 4129; 1979 р. – 4298; 1980 р. – 5326 [14; 3-4].

Графік демонструє збільшення кількості культурно-дозвіллевих заходів у сфері в'їзного туризму у 1976 р. Останнє обумовлено, в першу чергу, «відповіддю» БММТ «Супутник» на затверджені XXV з'їздом ЦК КПРС «Основні напрями розвитку народного господарства СРСР на 1976-1980 роки».

Наступне помітне збільшення кількості культурно-дозвіллевих заходів, спрямоване на іноземних гостей, відбулось лише у 1980 році у зв'язку з проведенням у Радянському Союзі Олімпіади-80. Цікаво, що у 1980 році тільки за квартал БММТ «Супутник» приймав до 15 тисяч закордонних туристів, включаючи 3 потяги дружби.

Таким чином, проаналізувавши документи Центрального державного архіву громадських об'єднань України, можна зробити певні висновки стосовно форм культурно-дозвіллевої роботи у внутрішньому іноземному туризмі: практично всі регіональні Бюро молодіжного міжнародного туризму «Супутник» ЦК ЛКСМУ використовували такі форми молодіжного туризму, як обмін поїздами, рейсами та круїзами дружби; загально-ознайомлювальні поїздки; спеціалізований туризм; поїздки учнів і студентів на мовні курси, семінари, з метою обмінів у межах ознайомлювально-виробничої практики; відпочинок у міжнародних молодіжних центрах і таборах; двосторонні фестивалі та табори дружби; поїздки молоді на традиційні фестивалі мистецтв, національні, міжнародні, спортивні та інші заходи; обмін молодіжними групами областей і міст-побратимів, споріднених промислових та сільськогосподарських підприємств, навчальних закладів, наукових і культурних установ та ін. Причому перше місце за своїм обсягом і масовістю посідали загально-ознайомлювальні тури. Вони ж були і найбільш затребуваними серед іноземної молоді.

Отже, усі форми культурно-дозвіллевої роботи БММТ «Супутник» ЦК ЛКСМУ з іноземними туристами у 70-ті роки ХХ століття базувались на принципах радянської ідеології того часу. Наймасовішою формою роботи з іноземними туристами у в'їзному туризмі виступали загально-ознайомлювальні тури.

Список використаної літератури

1. **Байлик С. І.** Організація анімаційних послуг в туризмі: навч. посіб. / С. І. Байлик, О. М. Кравець. – Х. : ХНАМГ, 2008. – 197 с.
2. **Зарубежные молодежные организации:** Справочник. – 2 изд. – М., 1973. – 220 с.
3. **Зінченко В. А.** Молодіжний туризм в Українській РСР у 70-80-х рр. ХХ ст. (на основі діяльності «Супутника») / В. А. Зінченко. – Режим доступу: http://tourlib.net/aref_tourism/zinchenko.htm
4. **Информация о приеме молодых иностранных туристов в Украинской ССР по линии БММТ «Спутник» ЦК ВЛКСМ за 10 месяцев 1977 г.** // ЦДА громадських об'єднань України. – Ф. 7. – Оп. 20. – Спр. 1866. – Арк. 1–11.
5. **Информация об итогах организации туристических поездок молодежи республики за рубеж в 1973 году (на 20 декабря)** // ЦДА громадських об'єднань України. – Ф. 7. – Оп. 20. – Спр. 1144. – Арк. 1–39.
6. **Квартальнов В. А.** Орбиты «Спутника»: Из истории молодежного туризма / В. А. Квартальнов, В. К. Федорченко. – К. : Молодь, 1987. – 149 с.
7. **Конспект лекцій з дисципліни «Менеджмент туризму»** (для студ. 3 курсу денної та 5 курсу заочної форм навчання напряму підготовки 6.020107 – «Туризм») / укл. І. Б. Андренко. – Х. : ХНАМГ, 2011. – 70 с.
8. **Наказ Державного комітету України** з питань регуляторної політики та підприємництва і Міністерства культури і туризму України 11.09.2007 № 111/55, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 28.09.2007 за № 1123/14390 «Ліцензійні умови провадження туроператорської та турагентської діяльності» // <http://zakon1.rada.gov.ua>
9. **Науменко Г. Ф.** Молодежь и туризм / Г. Ф. Науменко. – М., 1980. – 91 с.
10. **Науменко Г. Ф.** «Спутник»: в гости к нам! [Путеводитель] / Г. Ф. Науменко,

А. П. Емченко. – К. : Реклама, 1978. – 64 с.

11. *Об опыте работы БММТ «Спутник» комитетов ЛКСМУ по насыщению программ пребывания групп интуристов мероприятиями социального характера* // ЦДА громадських об'єднань України. – Ф. 7. – Оп. 20. – Спр. 2765. – Арк. 1–6.

12. *Отчет о приеме иностранных туристов в Украинской ССР в 1985 году* (за 10 месяцев) // ЦДА громадських об'єднань України. – Ф. 7. – Оп. 20. – Спр. 2765. – Арк. 1–4.

13. *Отчет о работе Бюро молодежного туризма ЦК ЛКСМ Украины в 1973 году* // ЦДА громадських об'єднань України. – Ф. 7. – Оп. 20. – Спр. 1142. – Арк. 1–46.

14. *Отчет о работе Киевского отделения Бюро международного молодежного туризма «Спутник» по приему иностранных и советских туристов в 1970 году* // ЦДА громадських об'єднань України. – Ф. 7. – Оп. 20. – Спр. 1142. – Арк. 1–46.

15. *Сокол Т. Г.* Характеристика структуры туристичної галузі СРСР в 70-80-х рр. ХХ ст. / Т. Г. Сокол // Туристично-краєзнавчі дослідження. – Вип. 1: Матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. «Туризм в Україні: економіка та культура»: У 2-х ч. – К., 1998. – Ч. 2. – С. 230–250.

Резюме

Розглядаються форми культурно-дозвілєвої роботи Бюро молодіжного міжнародного туризму «Супутник» з іноземними туристами у в'їзному туризмі України у 70-ті роки ХХ століття.

Ключові слова: культурно-дозвілєва робота, Бюро молодіжного міжнародного туризму «Супутник», внутрішній іноземний туризм.

Summary

Zlagoduh G. Forms of cultural and recreational activity of «Suputnyk» Central committee of LKSMU with foreign tourists (70th XX of century)

The article is sanctified to consideration of activity of Bureau of the Youth International Tourism «Sputnik» in the context of animation work in foreign tourism in Ukraine during 70-80th of XX of century.

Key words: animation activity, social animation, Bureau of Youth International Tourism is «Sputnik», foreign tourism.

Аннотация

Рассматриваются формы культурно-досуговой работы Бюро молодежного международного туризма «Спутник» с иностранными туристами во въездном туризме в Украине в течение 70-х годов ХХ века.

Ключевые слова: культурно-досуговая работа, Бюро молодежного международного туризма «Спутник», внутренний иностранный туризм.

Надійшла до редакції 14.11.2013 р.